

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ РИТОРИЧНОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР

Щербакова Олена Анатоліївна,

старший науковий співробітник відділу теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (м. Київ, Україна)

Становлення проблеми. Важливим напрямком у сучасному осмисленні стану й актуальних проблем щодо підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін (риторики загальної й часткової) у вищій школі України на основі компетентнісного підходу є виявлення головних тенденцій розвитку риторичної освіти у цій системі. Його вирішення сприятиме розробленню пропозицій щодо оптимізації дисциплін соціально-гуманітарного циклу у ВНЗ у контексті євроінтеграції та підвищення ефективності їх викладання, згідно з темою нашого індивідуального дослідження у рамках загальної наукової теми відділу теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

Аналіз дослідження. До аналізу дотичної до означеної проблематики зверталися знані українські дослідниці риторики у вищій школі України (на рівні докторських дисертацій і монографій) – Галина Сагач і Ніна Голуб; відомі й інші дослідження менш знаних науковців. Проте, як на нашу думку, цьому напрямку досліджень, з огляду на його євроінтеграційний вектор, досі не приділено достатньої уваги. Авторка, спираючись на аналіз наукових праць і навчально-методичних розробок сучасних риторів – авторів “Риторик” (та інших риторикознавчих дисциплін) – і постійно виявляючи незгасимий інтерес до розвитку українського риторикознавства упродовж останніх 15 років, намагається переосмислити і свій викладацько-дослідницький досвід роботи цієї галузі знань.

Мета статті полягає у виявленні головних тенденцій розвитку риторичної освіти у вищій школі України через європейський вектор аналізу. Із-поміж них маємо виділити передусім такі, що зумовлюють інтеграцію вітчизняної освіти до світової освітньої системи та пов’язані з концептуальними засадами і напрямками розвитку вищої освіти в Україні початку ХХІ ст.; інші залишимо для подальшого опрацювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комплексне дослідження з осмислення стану й актуальних проблем підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін – риторики загальної та професійно зорієнтованої, – у вищій школі України на основі компетентнісного підходу попередньо розглядалося нами у контексті початкового пошуку оптимальних шляхів і засад підвищення якості риторичної освіти в означених координатах [3, С. 489–498]. Тож, ми спираємося не тільки на минулорічний досвід аналізу риторикознавчої проблематики у рамках теми індивідуального дослідження в Інституті вищої освіти НАПН України (з урахуванням вивчення євроінтеграційного аспекту дослідження риторики як навчально-виховної дисципліни у системі вищої гуманітарної освіти України початку ХХІ століття) [1–4], а також і на багаторічний досвід (майже 15 років) викладання й дослідження цієї та інших курсів у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (Інститутах журналістики і філології) та викладання основ риторики на Вищих Свято-Володимирських православних богословських курсах. Узагальнення цього досвіду сприяє вирішенню поставленого завдання. До головних тенденцій розвитку риторичної освіти у вищій школі України – насамперед через євроінтеграційний вектор аналізу – відносимо наступні.

1. Зростання науково-педагогічного інтересу до риторикознавчих дисциплін за останнє десятиліття та розширення їхньої тематики. На сьогоднішній день нами виявлено понад 50

найменувань навчальних курсів, які й складають базисну основу цих дисциплін у системі вищої школи України початку XXI ст. [3, С. 491] (раніше визначалося 25 [2, С. 220]): “Риторика”, “Риторика загальна та судова”, “Ділова риторика”, “Прокурорська риторика”, “Сучасна риторика”, “Риторика вчителя-словесника”, “Риторика, культура та техніка мовлення вчителя-логопела”, “Основи риторики”, “Педагогічна риторика”, “Ораторське мистецтво”, “Мистецтво презентації”, “Основи ораторської майстерності в умовах конфліктної взаємодії”, “Риторична майстерність”, “Сучасна риторика”, “Еристика”, “Сценічна мова”, “Культура усного слова” тощо. Серед найновіших назв навчальних посібників є “Академічна риторика”, “Українська риторика: історія становлення і розвитку”, “Неориторика в масовій комунікації”, “Суспільна риторика”, “Основи красномовства” та назв двох підручників: “Мовленнєва комунікація” й “Ораторське мистецтво”.

2. Збільшення риторикознавчого кола науковців і викладачів, де до знаних риторів в Україні межі ХХ-ХХІ ст. приєднуються ще маловідомі автори новітніх видань з риторики й ораторського мистецтва. Загалом у ході попереднього дослідження виявлено понад 110 українських науковців-риторів [3, С. 491-492]. До їхнього числа увіходять (далі прізвища зазначені за алфавітом. – О. Щ.): Семен Абрамович, Валентин Вандишев, Алла Гладишева, Ніна Голуб, Юрій Єлісєвєнко, Оксана Залюбівська, Тетяна Ільїна, Галина Клімова, Григорій Клочек, Тетяна Кобзар, Сергій Коваленко, Тетяна Ковтун, Наталія Колотілова, Людмила Корнева, Руслан Кацавець, Зоряна Куньч, Ельвіра Лузік, Любов Мацько, Оксана Мацько, Валеріан Молдован, Альбіна Овчиннікова, Володимир Олійник, Ольга Олійник, Галина Онуфрієнко, Наталія Осипова, Ірина Оцабрик, Ігор Паримський, Юлія Пінчук, Сергій Полєшко, Марина Препотєнська, Галина Сагач, Яна Сєдова, Олександра Сєрбєнська, Зінаїда Сєргійчук, Богдан Сокіл, Любов Спанатій, Василій Стєвпєць, Ольга Тарасова, Михайло Требін, Світлана Хаджирадєва, Ірина Хоменко, Марія Чікарькова, Наталя Чибісова, Людмила Чулінда, Володимир Шевченко й ін.

3. Розширення географічного масштабу запровадження цих дисциплін до навчального процесу у ВНЗ нашої держави та поза її межами. Методичні видання з означеними назвами призначені для майбутніх юристів, правників, філософів, істориків, дипломатів, міжнародників, журналістів, редакторів, філологів, психологів, педагогів, соціологів, менеджерів, рекламистів, економістів, артистів й ін. Вони презентують практично усі навчальні заклади нашої держави із Києва, Львова, Одеси, Харкова, Чернівців, Рівного, Тернополя, Полтави й інших міст України [3, С. 491].

4. Використання багатогранних можливостей обміну досвідом колег міждисциплінарних курсів у вивченні та викладанні риторики через аналіз науково-методичної літератури й безпосередню участь у міжнародних і всеукраїнських заходах з проблем вищої освіти в Україні і світі [3, С. 488–490, 494–497]. Для прикладу: торік ми взяли участь у Міжнародній конференції “Риторика в Європі” (Саарбрюккен, 9–13 жовтня 2013 р.), де встановлено нові контакти з ученими-риторами різних країн світу – із Німеччини, Люксембургу, Франції, Греції, Португалії, Бельгії, Бразилії, Литви, Росії й Казахстану; тощо; цьогоріч уже виступили щодо сучасного осмислення риторики й нових завдань вищої гуманітарної освіти України [1, С. 39–44] на пленарному засіданні XVIII Міжнародної наукової конференції “Риторика в современной России: традиции и новые задачи” (Ярославль, 30 январа – 1 февраль 2014 г.), у якій ми беремо участь в якості члена Ради Російської риторичної асоціації з 2009 р.

5. Запровадження різноманітних форм і засобів навчальної, наукової і творчої співпраці зі студентською молоддю (окрім аудиторних – позааудиторні заняття, зокрема проведення конкурсів красномовців) [4, С. 45-46]. Тим самим створюються сприятливі умови для підвищення якості опанування студентами риторикознавчих дисциплін із використанням інтерактивних підходів і мультимедійних засобів, заохочення студентства до постійного самовдосконалення в ораторському мистецтві та у риторичній культурі професійного мовця, адже риторика здавна була і залишається ефективним засобом формування в молодій людині цілісної системи особистісних якостей – культури мислення, мовлення, спілкування й

виконавської майстерності.

6. Назрілим вважаємо заклик до об'єднання зусиль українських риторів у вирішенні багатьох актуальних питань з риторизації вищої освіти України, урахування позитивного досвіду зарубіжних колег. Вирішити це питання пропонуємо через ініціативу створення Української риторичної асоціації (УРА), до діяльності якої залучатимемо усіх зацікавлених дослідників і викладачів риторики й ораторського мистецтва в Україні. Тож, найближчим часом, за підтримки й схвалення і колег на засіданні відділу теорії і методології гуманітарної освіти ІВО НАПН України (завідувачка проф. Ганна Онкович) від 6 лютого 2014 р., ініціюватимемо широке риторикознавче обговорення назрілих проблем у системі вищої школи під час проведення круглого столу “Риторика у вищій освіті: вітчизняні традиції, світовий досвід та європейські орієнтири”. Цей захід планується провести у рамках XXIII Міжнародної конференції “Мова і культура” ім. проф. Сергія Бураго (Київ, 23–26 червня 2014 р.). Відтак, ця робота пройде на засадах вивчення передових інноваційних тенденцій у риторичній царині вищої освіти України, Європи і світу та за неодмінного збереження кращих надбань класичної національної риторичної спадщини.

7. Розгляд поданої проблематики наведеними положеннями не вичерпується. У поточному році ми маємо намір: • поглибити аналіз тенденцій розвитку з реалізації компетентнісного підходу у викладанні риторикознавчих дисциплін у ВНЗ соціально-гуманітарного циклу України початку XXI ст.; • узагальнити компоненти осмислення актуальних проблем і перспективних завдань (з огляду на здобутки вітчизняної та європейської практики) у вивченні сучасної риторики у системі вищої гуманітарної освіти України; • подати проект обґрунтування необхідності викладання риторики як самостійної інтегративної дисципліни соціально-гуманітарного циклу у ВНЗ України; • розробити пропозиції щодо оптимізації циклу риторикознавчих дисциплін в українських вишах у контексті євроінтеграції, зокрема щодо упровадження курсу (чи спецкурсу) з академічної риторики як базової складової у структурі вищої освіти України і світу, та ін.

Висновки. Таким чином, нами виявлено головні тенденції розвитку риторичної освіти у вищій школі України через європейський вектор аналізу; щонайперше йдеться про ті, що зумовлюють інтеграцію вітчизняної освіти до світової освітньої системи і пов'язані з концептуальними засадами і напрямками розвитку якісної вищої освіти України початку XXI ст. Сподіваємося, що подані результати сприятимуть у подальшому виявленні перспективних напрямів і пропозицій щодо підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін у цій системі, а загалом – сприятимуть розвитку українського риторикознавства. Подана робота підготовлена у рамках Міжнародної науково-практичної конференції “Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор” (Ялта, 20-21 березня 2014 р.), з огляду на тематику секційного засідання “Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців вищих навчальних закладів у контексті європейського вектора розвитку”.

Резюме. У статті визначено головні тенденції розвитку риторичної освіти у вищій школі України через європейський вектор аналізу. Серед них виявлено ті, що зумовлюють інтеграцію вітчизняної освіти до світової освітньої системи та пов'язані з концептуальними засадами і напрямками розвитку вищої освіти у сучасній Україні. Виконана робота є важливою складовою наукового дослідження авторки щодо підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін у вищій школі України на основі компетентнісного підходу. Матеріали підготовлено у рамках тематики Міжнародної науково-практичної конференції “Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор” (Ялта, 20-21 березня 2014 р.).

Ключові слова: риторична освіта, тенденції розвитку риторичної освіти, риторика, вища школа України, євроінтеграційний вектор.

Резюме. В статье определены главные тенденции развития риторического образования в высшей школе Украины через европейский вектор анализа. Среди них выявлены те, которые способствуют интеграции отечественного образования в мировую образовательную систему и связаны с концептуальными основами и направлениями развития высшего образования в современной Украине. Представленная работа есть важной составляющей научного исследования автора по повышению эффективности преподавания риториковедческих дисциплин в высшей школе Украины на основе компетентностного подхода. Материалы подготовлены в рамках тематики Международной научно-практической конференции “Тенденции развития высшего образования в Украине: европейский вектор” (Ялта, 20-21 марта 2014 г.).

Ключевые слова: риторическое образование, тенденции развития риторического образования, риторика, высшая школа Украины, евроинтеграционный вектор.

Summary: The article (O.Shcherbakova) is concerned with the main trends in rhetorical education development at higher school in Ukraine through the European vector of analyzing. Among the investigated trends the author exposes those which influence the integration of the national system of education into the global one, and those which are connected with the conceptual principles and the trends in higher education development in modern Ukraine. The carried out work is an integral part of the author's investigation into increasing the efficiency of teaching rhetorical disciplines at higher educational establishments of Ukraine on the basis of a competence approach. The materials have been prepared within the thematics of the International scientific and practical conference “The Trends in Higher Education Development in Ukraine: The European Vector” (Yalta, 20th-21st March, 2014).

Key words: rhetorical education, trends in rhetorical education development, rhetoric, higher school in Ukraine, European integration vector.

Література

1. Риторика в современной России: традиции и новые задачи. – Ярославль : Канцлер, 2014. – 301 с.
2. Щербакова О. А. До питання про вплив євроінтеграційного чинника на дослідження риторики та риторикознавчих дисциплін у системі вищої гуманітарної освіти України початку XXI століття / Олена Анатоліївна Щербакова // Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. – 2013. – № 3 (додаток 2): Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. – С. 218–224. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ihed.org.ua/images/pdf/7_2013_publication.pdf
3. Щербакова О. А. Досвід початкового аналізу чинників підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін у вищій школі України на основі компетентнісного підходу: вітчизняні завдання та європейська практика / О. А. Щербакова // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”. Додаток 1 до Вип. 31. – Т. II (44): Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього процесу”. – К. : Гнозис, 2013. – С. 485–500.
4. Щербакова О. А. Передумови підвищення якості риторичної освіти в Україні за сучасних умов функціонування вищих навчальних закладів соціально-гуманітарного профілю / О. А. Щербакова // Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. – 2013. – № 3 (50). – Додаток 1: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – Т. 2. – С. 44–47.